

Araştırma Makalesi / Research Article

MAĞRİB'İN ASKER ŞAİRLERİ OĞUZ ALİ VE KUL ÇULHA ÜZERİNE

Eyyüp ACAR¹

Öz

Bu çalışmada ilk olarak halk şiiri ile ilgili birçok başvuru kaynağında 4 dörtlük biçiminde yer bulan ve farklı okuma biçimlerine sahip olan 16. yy. asker şairlerinden Oğuz Ali'nin Turgut Reis'in ölümü üzerine yazdığı ağıt, Fransa Milli Kütüphanesi (Bibliothèque Nationale De France)'nden temin edilen Sup. Turc. 321 numaralı yazmanın 57a sayfası üzerinden yeniden okunmuş, Şair Oğuz Ali ile şiirin imlası, dili ve içeriğine ilişkin bilgiler verilmiştir. İkinci olarak aynı yüzyılda ve aynı coğrafyada yaşamış bir başka asker şair olan Kul Çulha'nın daha önce yayımlanmamış iki şiiri söz konusu nüshanın 57b sayfası üzerinden okunarak edebiyat dünyasına tanıtılmış, şair ve şiirlerine ilişkin bulgular okuyucuların dikkatine sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Mağrip, halk şiiri, Oğuz Ali, Kul Çulha.

ABOUT THE SOLDIER POETS OF MAGHREB OGHUZ ALI AND KUL ÇULHA

Abstract

In this study, firstly the elegy written by Oğuz Ali, one of the 16th century soldier poets, who appeared in 4 quatrains in about folk poetry many source books and had different reading styles, on the death of Turgut Reis, we obtained from the French National Library (Bibliothèque Nationale De France). Turkish the 57a page of the manuscript number 321 was re-read, and informations was given about the poet Oğuz Ali and the spelling, language and content of the poem. Secondly, two previously unpublished poems of Kul Çulha, another soldier poet who lived in the same century and in the same geography, were read on page 57b of the aforementioned copy and introduced to the world of literature, and the findings about the poet and his poems were presented to the attention of the readers.

Keywords: Turkish language, Maghrib, folk poetry, Oghuz Ali, Kul Çulha.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Tunus Kartaca Üniversitesi/ Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, eyyup.acar@dpu.edu.tr, ORCID 0000-0003-4732-0231

Başvuru Tarihi (Received): 31.05.2023 **Kabul Tarihi** (Accepted): 26.07.2023

Giriş

16.-19. yüzyıllar arasında Türklerin Kuzey Afrika'daki varlığı ile ilgili çok az Türkçe tarihi kaynak olduğu bilinen bir gerçektir. Bu döneme ilişkin bilgiler Arapça kaynaklar yanında genel olarak batılı kaynaklardan öğrenilir. Özellikle de sosyal yaşama ilişkin olarak neredeyse hiç Türkçe kaynak yoktur. Edindiğimiz bilgiler coğrafyaya asker olarak giden şairlerin, âşıkların şiirlerinden öğrendiklerimizle sınırlıdır. Garp Ocakları olarak isimlendirilen Cezayir, Tunus ve Trablus'a deniz ve kara gücü olarak gelen yeniçeri ve levent şair ve âşıkların şiirleri zaman içerisinde ele geçirilen cönkler üzerine yapılan çalışmalarla kamuoyuna tanıtılmakta, basılı ve çevrimiçi ortamlarda derlenmektedir.

Şairlerin, âşıkların şiirlerinde ocaklardaki yaşama dair belirgin izler görülmektedir. Ele geçirilen bulgular edebiyat-tarih ilişkisi bakımından tarihsel gerçekliğe tabi tutulmakta yaşanan zamana ilişkin yeni bilgiler üretilmektedir. Şairler, âşıklar asker kökenli oldukları için şiirlerinde iman, inanç, fetih, gaza, kahramanlık, hüznün, hasret, aşk gibi birbirinden farklı konuları görmek mümkündür.

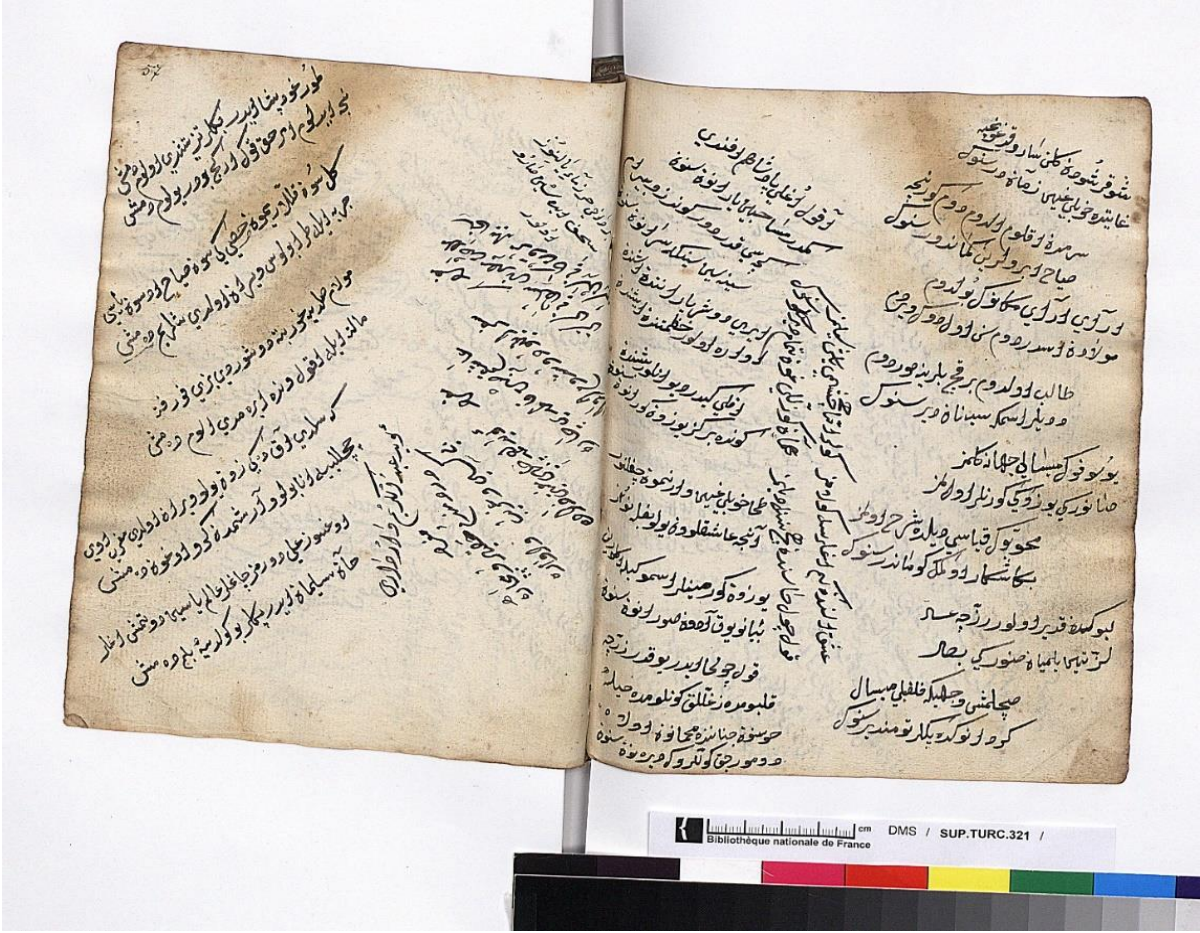
Bu çalışmamızda Fransa Milli Kütüphanesi (Bibliothèque Nationale De France)'nden temin edilen Sup. Turc. 321 numaralı yazmanın 57a ve 57b sayfaları üzerinden çeviri yazıya aktardığımız Oğuz Ali ve Kul Çulha'ya ait şiirler üzerinde durulmuştur. Oğuz Ali'nin Turgut Reis'in ölümü üzerine söylediği ağıt olarak bilinen, basılı ve çevrimiçi kaynaklarda eksik ve hatalı okuma biçimleri ile yer bulan bu ağıt söz konusu yazmanın 57a sayfası üzerinden yeniden okunmuş, bu şekilde şiirin okuma farklılıkları giderilerek bütünlüğü sağlanmıştır. Ardından Kul Çulha'ya ait daha önce yayımlanmamış şiirleri edebiyat dünyasına tanıtılmıştır. Ortaya çıkan yeni şiirler döneme ilişkin veri tabanını artırması, şiir severler ve araştırmacılar için yeni veriler sunması bakımından önemlidir. Metot olarak Nitel Araştırma Yöntemleri, Doküman İncelemesi alt başlığında temin edilen nüsha günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Ardından şairler ve şiirleri ile ilgili olarak ele geçirilen bulgular ansiklopediler, antolojiler, tezkireler, tezler, kitaplar, makaleler, çevrimiçi kaynaklardan edinilen bilgilerle tarihsel gerçekliğe tabi tutulmuştur.

1. Oğuz Ali ve Turgut Reis'e Ağıtı

Oğuz Ali'nin Turgut Reis'in ölümü üzerine söylediği ağıt olarak bilinen bu şiir, ilk olarak Rıza Nur tarafından Paris Milli Kütüphanesi (Bibliothèque Nationale De Paris)'nde yer alan Suplement Turc. 321 numaralı nüshadan alınmış ve yazarın Paris'te çıkarmış olduğu Türk Bilig Revüsü (Revue De Turcologie) isimli derginin Şubat 1931 tarihli No:1. sayısında Arap harfli metin olarak "Tunus Türk Şairlerinden Bazı Şiirler" başlığı altında yayınlanmıştır. Ardından aynı şiir yine Rıza Nur tarafından bu kez Tanrıdağ Dergisi Mayıs 1942 tarihli Cilt 1., No:4 sayısında "Tunus Türk Şiirlerinden Turgud Reisin ölümü" başlığı altında Latin harfli olarak yayınlanmıştır. Turgut Reisin ölümü üzerine söylenen ve 5 dörtlükten oluşan bu ağıt Köprülü (1940), Kocatürk (1963), Elçin (1988) ve Sakaoğlu (1989)'nun eserlerinde okuma farklılıkları ve 4 dörtlük ile yer almaktadır. Söz konusu okuma farklılıklarından kaynaklı olarak bilimsel makaleler dâhil olmak üzere birçok çalışmada yanlış değerlendirmeler yapılmaktadır.² Söz konusu cönkün 57a-57b sayfalarına ait kesit aşağıdadır.

² Örnek olması bakımından Sakaoğlu (1989: 132-133)'nin eserindeki "Virân olan şanın demiş" dizesi Turgut Reis'in şanın lekelendiği şeklinde yorumlanmıştır. Söz konusu dize "Virân oldu şarım demiş" olmalıdır. Sözcük "şân" değil şehir, belde anlamına gelen "şâr" sözcüğüdür.

Kesit 1. : Paris Milli Kütüphanesi Sup. Turc. 321, 57a-57b sayfaları

Kanaatimize göre şiirin çeviri yazısı aşağıdaki gibi olmalıdır:

Ṭurgut Paşa eydür beyler
Tez yetişdi ölüm demiş
Nice idelüm emr Hakkıñ
Er geç budur yolum demiş

Gelsün kullarımın haşı
Geysün şiyâh edsün yası
Cerbe ile Ṭarabulus
Virân oldu şârım demiş

Mevlâm şaldı ya³ ğurbete
Düşürdi bizi furkate
Malta ile Eḳolunda
İremedi elüm demiş

Kesildi Akdenizün yolu
Vîran oldu Mağrib evi
Çiçilye Anabolu var
Şimden gerü oğun demiş

³ Şiirin imlasından kati bir sonuca varılamasa da 8'li hece ölçüsünü tamamlayan bir tekit "ya"sı olarak kullanıldığı düşüncesindeyiz. Aynı durum son dördlükte *Büküldü ya belim demiş* dizesinde de yer almaktadır.

Oğuz Ali durmaz çağlar
 Ālem yasın tutmuş ağlar
 Hān Süleymān eydür beyler
 Büküldü ya belim demiş

Nur'a (1942) göre şiir, Barbaros Hayreddin Paşa ile Preveze açıklarında Avrupa'nın birleşik donanmalarını mahveden Türk denizcisi Turgut Reis'in Malta'nın fethinde şehit düşmesini dile getiren tarihi bir şiir, yürekleri acılara gark eden kıymetli bir ağıttır. Ordu kumandanı, Turgut Reis'in işaret ettiği yerin dışında bir başka yerden çıkarma yapmıştır. Turgut Reis yapılan bu çıkarma hatasını fark etmiş ancak iş işten geçmiştir. Turgut Reis, bu mücadele sırasında şehit olmuş, Türk kuvvetleri fethi muvaffak olamayıp Malta'dan ayrılmışlardır. Bu tarihi olay bugün bile Malta'da merasimlerle ve kiliselerle dualarla kutlanmaktadır. Bostan'a (2012) göre Turgut Reis'in şehit olduğu mücadele 24 Zilkade 972 (23 Haziran 1565)'deki Malta'daki Santarma (Saint Elmo) Kalesi'nin fethidir. Oğuz Ali, *Hān Süleymān eydür beyler/ Büküldü ya belim demiş* dizeleri ile Kanuni Sultan Süleyman'ın Turgut Reis'in ölümüne çok üzüldüğünü ifade etmek istemiş olmalıdır.

Kesit 1.'de görüldüğü üzere şiir okunaklı bir yazıma sahiptir. Bazı Türkçe sözcüklerde, özel isimlerde ve yerleşim yeri isimlerinde ünlüler gösterilmiştir: Ör. اولوم (ölüm), يولوم (yolum), بوكولدي (büküldi), ده مش (demiş); حق قوك (Hakkuñ), كل سون (gelsün), كي سون (geysün); طرابولوس (Tarabulus), اوغوز علي (Anadolu), انابولو (Anadolu), اوغوز علي (Oğuz Ali) vb. Bazı Türkçe sözcüklerde ise ekler köklerden ayrı yazılmıştır: Ör. حق قوك (Hakkuñ), كل سون (gelsün), كي سون (geysün) vb. Şiir 4+4, 8'li hece ölçüsü ile yazılmıştır. *Kesildi Akdenizün yolu* dizesi dışında bütün dizelerde hece ölçüsü bakımından uyum vardır. *Kesildi* sözcüğünün imlasında "ke" hecesinin ك سلاي ayrı yazılması bir imla hatası ya da hece fazlalığını göstermek amaçlı bir durum olabilir. Bununla birlikte Kesit 1.'de görüldüğü üzere şiir dörtlükler şeklinde değil ikili mısralar halinde yazılmıştır. Dili oldukça sadedir. Arapça, Farsça tamlama ve terkipler yoktur.

Nur, Sakaoğlu ve Kocatürk'e göre Oğuz Ali Turgut Reis'in mahiyetinde Garp ocaklarına mensup bir denizcidir. 16. yy'da yaşadığı düşünülmektedir. Hakkında detaylı bir bilgi mevcut değildir. Durbilmez'e (2017) göre Oğuz Ali mahlasındaki "Ali" Alevi-Bektaşî bir âşık olduğuna işaret etmektedir. Aynı durum Kul, Geda, Miskin, Abdal, Dede, Baba sıfatlarını kullanan âşıklar için de söz konusudur. Oğuz Ali'ye ait bir şiir vardır, ancak Kocatürk (1963) İtalyan Türkolog Ettore Rossi'nin Vatikan kitaplığı yazmaları arasında bulup yayımladığı şiirin şairi Ali'nin Oğuz Ali olduğunu ifade eder (Çelik, 2014). Elçin (1988) her iki şiire eserinde yer vermiştir. Kaynaklarda Türkü olarak isimlendirilen bu şiir aşağıdadır:

Türkü

"Yarenler Turgut'dan haber soranlar
 Aldı başdıyasın Anabolı'nın
 Gazi beğdir münkir gelmen yoldaşlar
 Aldı başdıyasın Anabolı'nın
 Kalkıbanı burnun önünden geçti
 Şah'ın uhdesinden gemiler seçti
 Ol gece ansızın üstüne düştü
 Aldı başdıyasın Anabolı'nın
 Andrıya deniz yüzün korurken
 İl memleket benim deyip yürürken
 Atlısı yayası şöyle dururken

Aldı başdıyasın Anabolı'nın

Varıban kulesin top ile yıktı
Gaziler metrisin odlara yaktı
İçinden yedi bin yesiri çıktı
Aldı başdıyasın Anabolı'nın

Ali eydür günün günden yeğ olsun
Bahadır imişsin yüzün ağ olsun
Gazi Hünkâr sana mertebe versin
Aldı başdıyasın Anabolı'nın" (Elçin 1988).

2. Kul Çulha ve İki Yeni Şiiri

Çalışmamıza konu edindiğimiz ikinci isim Kul Çulha, 16. yüzyıl Garp Ocaklarına mensup asker bir şairdir. Kul Çulha'ya ait şiirler ilk olarak Ahmet Kutsi Tecer (1928) tarafından "Cezayir Türk Halk Şairlerinin Şiirleri" adlı makalede yayımlanmıştır. Bu şiirler yazar tarafından Paris Milli Kütüphanesi'nde Fond. Turc. 126 numarada kayıtlı mecmuadan alınmıştır. Sakaoglu'na (1998) göre Çulha ismi şairin dokumacılık ile uğraştığını düşündürmektedir. Durbilmez'e (2017) göre Kul Çulha Yeniçeri Ocağına mensup bir Bektaşî âşiktir. "Geda" ve "Kul" sıfatları genellikle Bektaşî asker âşıklar tarafından mahlas olarak kullanılmıştır. Sonraki yüzyıllarda "Pir", "Miskin", "Abdal", "Dede", "Baba" mahlaslı şairlerin varlığı Alevi-Bektaşî zümrelerine mensup âşıkların âşık edebiyatındaki yerini göstermektedir.

Mağrip coğrafyasına mensup Geda Muslu, Çırpanlı, Armudlu ve Kul Çulha Ahmet Kutsi Tecer tarafından edebiyat dünyasına tanıtılan şairlerdir. Bu dört şairin şiirlerinin büyük bir bölümü Kaptan-ı Derya Turgut Reis'in mahiyetindeki önemli denizcilerden biri olan Murat Reis'i konu edinmektedir. Kul Çulha'nın Murat Reis için dile getirdiği şiirin 2 dörütlüğü aşağıdadır:

Koşma

Uş gafil... çıktın gittin elimden
"Ah yiğitlik yavı kıldım ben seni
Andelibim ayrı düştüm gülümden
Vah yiğitlik yavı kıldım ben seni

Dahi böyle olmamıştır sanarum
Bir görmüş yok bulduğuma sorarum
Anın için belim bükük ararum
Ah yiğitlik yavı kıldım ben seni..." (Köprülü, 1940).

Duka İspanya haber göndermiş
Ben benim şimdiki halimi
Yardım versün bana [...] isterim
Murad Reis [...] alamı demiş

Kul Çulha eydür Hızır eyler göreyüz
Ümidir çok murâda ireyüz
Dadanmışdır bize Murad Reis
Korkarım işletmez yolumu demiş (Elçin, 23).

Fransa Milli Kütüphanesi (Bibliothèque Nationale De France)'nden temin ettiğimiz Sup. Turc. 321 numaralı yazmanın 57b sayfasında Kul Çulha'ya ait daha önce yayımlanmamış iki şiir bulunmaktadır. Çeviri yazıya aktarmış olduğumuz bu iki şiir aşağıdadır:

Şiir

Şu karşıdan gelen saru kıdd gonca
Ğayetde hūblıgın zemāndur senūñ
Serimden aqlum aldumdum görünce
Şiyāh ebruların kemāndur senūñ

Arayı arayı mekānuñ buldum
Mevlādan isderdüm sen olduñ virdüm
Tālib oldum birkaç bilire şordum
Dediler ismiñe Sināndır senūñ

Yūsūfun mīsāli cihāna gelmez
Şanur ki yüzünü görenler ölmez
Maḥbūbuñ⁴ kıyāsı dilde şerḥ olmaz
Baña şikār olmañ gümāndur senūñ

Lebūñden kadir olur zerrece ‘asel
Lezzetin bilmeyen şanur ki başal
Şaçılmış vechine fūfūli mīsāl
Gerdānuñda beñler tūmendir senūñ

‘Aşk elinden kim ağlarsa gülemez
Güler amma çeşmi yaş silemez
Kul Çulha senden hiç nesne dilemez
Hemān güzelliğün tamāmdır senūñ

5 dörtlükten oluşan ilk şiir, 11’li hece ölçüsü ile yazılmıştır. Hece dizilimi ilk dörtlükte abab, sonraki dörtlüklerde aaab biçimindedir. Anlaşılır bir dile sahiptir. Türkçe sözcüklerin hâkimiyeti açıkça görülmektedir. Kul Çulha’nın Garp Ocaklarına mensup asker bir şair olduğu düşünüldüğünde ‘asel, başal, fūfūl gibi Arapça sözcükleri şiirinde kullanmış olması coğrafyanın dili olan Arapça’nın etkisidir denilebilir. Kesit 1.’de görüldüğü gibi genel itibariyle şiir okunaklı bir imlaya sahiptir. Bazı Arapça sözcüklerin imlasında hatalar görülmektedir: Ör. ميسال (عقل), محبوب (محبوب), (مثال)

Şiirin konusu tasavvuftur. Şair, şiirden adının “Sinan” olduğunu öğrendiğimiz mürşidine olan aşkını dile getirmektedir. Hammer’e (1992) göre Orhan Gazi zamanında kurulmuş olan Yeniçeri Ocağının duasını Hacı Bektaşî Veli yapmıştır: “*Bu tesis ettiğiniz askerin adı Yeniçeri olacak, yüzü ak ve parlak, bāzusu müdhiş, kılıcı keskin, otu tiz olacak, hep muharebelerde gâlib gelecek, dâima muzafferiyetle avdet eyleyecektir.*” Duanın ardından ateş yaktırarak kazanda aş pişirmiş ve ardından kazanı da yeniçerilere hediye etmiştir. Yeniçeri Ocağının kuruluşu ile ilgili anlatıların gerçekliğinden daha ötesi Bektaşîliğin Yeniçeri Ocağında kabul görmesi, ocak üzerinde etkili olmasıdır. Aynı cönk üzerinde yaptığımız “Garp Ocağı Tunus’ta Bir Asker Şair; Derviş Cuyî ve Şiirleri” isimli çalışmamıza konu edindiğimiz şair Derviş Cuyî de Bektaşîdir. Piri, Bulgaristan’ın güneyinde Eski Zağra şehrinin merkezi durumundaki Çırpan adlı bölgedendir. Genel itibariyle yeniçeriler arasında Bektaşîlik yaygındır. Aynı durum Mağrip coğrafyasına giden askerlerin şiirlerinde de görülmektedir.

Durbilmez’e (2017) göre “Gedâ” ve “Kul” sıfatları daha çok Bektaşî asker âşıklar tarafından kullanılan mahlaslardır. Ancak şiirde Kul Çulha’nın işaret etmiş olduğu “Sinân” ismi üzerinden

⁴ Bu sözcüğü “maḥbūbuñ” okumak biraz zorlama gibi görülebilir. Bunun dışında “yıldırıcı, ürkütücü, aslan...” anlamlarına gelen meḥūb (محبوب) biçiminde ح- ه değişimi ile okumak da mümkündür. Ancak dörtlüğün bağlamı bakımından “maḥbūb” okumanın doğru olacağı düşünülmüştür.

16. yy. tasavvuf hareketlerine bakıldığında kaynaklarda Bursalı, Prizenli veya Karamanlı olduğuna dair farklı rivayetlerin bulunduğu İbrahim Ümmi Sinân tarafından kurulan Halvetilik tarikatının Sinânilik kolu dikkat çekmektedir. Sinânilik, 16. yy'dan itibaren Gelibolu ve Balkanlarda yayılmıştır. Kosova ve Makedonya bölgesinde Üsküp'te 3, Prizren'de 2 olmak üzere 10 adet Sinâniyye Tekkesi bulunmaktadır (Bilgin, 2009). Ayrıca cönkün 57a sayfasında Kul Çulha'nın şiirlerinden hemen sonra Abdülkerim Vardârî'ye ve Müftizâde Çelebi'ye ait müfredler yer almaktadır. Şeyh Abdülkerim Vardârî Halvetilik Tarikatının Gülşenilik koluna mensup Ârif-i Bi'llâh Şeyh Âşık'ın hizmetkârı ve halifesidir. Şeyh Âşık'ın vefatının ardından postnişin olmuş, uzunca bir zaman irşad faaliyetlerinde bulunduktan sonra Hicri 922 (M. 1584)'de vefat etmiştir. Edirne'de Şeyh Âşık Zaviyesi (Bugünkü adı Sezai Dergâhı)'nde mürşidi Şeyh Âşık'ın yanına defnedilmiştir (Adıgüzel ve Gündoğdu, 2014). Müftüzâde Çelebi ise 16. yy'da Rumeli kazaskerliği yapmış, ardından 24. Osmanlı Şeyhülislamı olmuştur. Üç dilde şiir ve inşaya muktedir bir kişidir. Fransa Milli Kütüphanesi (Bibliothèque Nationale De France)'nden temin ettiğimiz Sup. Turc. 321 numaralı cönk üzerinde yapmış olduğumuz incelemeler zaman olarak 16. yy'ı, tasavvuf hareketine ilişkin olarak da Gelibolu ve Balkanlar coğrafyasını işaret etmektedir. Bütün bu bilgileri paylaşmaktan maksadımız Kul Çulha özelinde –işaret edilen Sinân bir Bektaşî piri değilse- Bektaşîlik yanında Halvetilik'in Garp Ocakları levent ve yeniçerileri arasında tevecüh bulduğudur. Sup. Turc. 321 numaralı cönkün 57a sayfasındaki Abdülkerim Vardârî'ye ve Müftizâde Çelebi'ye ait müfredler aşağıdadır:

Derdü mendim hakîr ve bîçâre
Bîkes ve garîb ve âvâre (Abdülkerim Vardârî).

Âşıkım sabra kalmadı çâre
Sefer eyleyü düşdüm âvâre (Müftizâde Çelebi).

Melahat Mısırınun sultânı sensin
Sehâyile mürüvvet-kâmı sensin (Müftizâde Çelebi).

İkinci şiir 4 dörtlükten meydana gelmektedir. 11'li hece ölçüsü ile yazılmıştır. Hece dizilimi aaab biçimindedir. Her iki şiirde aynı redifin (senün) kullanıldığı düşünüldüğünde konu bakımından ilk şiirin devamı tarzındadır. Redif olan “sen” zamirinin muhatabı aynı kişi, yani şairin mürşidi olabilir. Şiirin ilk dizesindeki *Â Kuloğlu pâdişâhım efendi* hitabının muhatabının kim olduğu ile ilgili bir tespit yapmak zordur. Şair burada gönlünün padişahı olan mürşidine de işaret edebilir, sevdiğine de... “Kuloğlu” sözcüğü Türklerin Kuzey Afrika'ya gelmesiyle birlikte oluşan yeni nüfusa verilen isimdir. Bölgenin kadınlarıyla yapılan evliliklerle ortaya çıkan bu nüfus soyca Türk'tür ve ocaklardaki Türk hâkimiyeti süresince etkili olmuştur. Her iki şiirde “senün” sözcüğü redif olarak kullanılmıştır. Ancak rediflerdeki ilgi ekinin (-ın, -in, -un, -ün) imlası ile ilgili farklı bir durum söz konusudur. İlk şiirde ilgi eki nazal ñ (ك) ile [سنوك] gösterilmişken, ikinci şiirde n (ن) ile [سنون] gösterilmiştir. Bu durumun gerekçesi ile ilgili bir bulguya ulaşılamamıştır.

Şiir

Â Kuloğlu pâdişâhım efendi
Kimdür mesâhibin yârânun senün
Gecesi kaderdür gündüzü bayrâm

Sînesin sîneñe saranun senün
Ayrı düşer yârânundan eşinden
Âvâre olur hizmetinden işinden
Aklı gider dîvân' olur başından
Günde bir kez yüzün görenün senün

Taḥâhublîğın var namun çağlanur

Anca âşıklarun yolu bağlanur
Yüzüñ görmeyenler ismüñile eğlenir
Beyānu yok adun şoranuñ senüñ
Kul Çulha eydür yoğdur zerrece
Kālbümde zağallık gönümde hīle
Hüsñüñ cinānda mihmānun ola
Domurcuk güllerüñ derenün senün

3. Sonuç

Bilindiği üzere halk şiiri, malzemesini yaşananlardan ve hayatın gerçeklerinden alır. Bu özelliği ile daha çok somut öğelere yer verir. İdeali değil yaşananı anlatır. Genel itibarıyla düzenli bir eğitime sahip olmayan, halk içerisinde çıkıp yine halkı ve hayatı anlatan insanların ürünleridir. Yazılan olmaktan çok söylenen şiirlerdir. Ekseriyetle yazarları tarafından değil sevenleri tarafından cönk adı verilen defterlerde toplanmıştır. Böyle bir defter üzerinden yapmış olduğumuz çalışmaya göre Turgut Reis'in ölümü üzerine yazılan ağıt ile ilgili okuma farklılıkları ortadan kalkmıştır. Yeni okuma çalışmaları için söz konusu nüshanın tıpkıbasımı metin içerisinde sunulmuştur. Kul Çulha'nın koşmanın güzelleme türüne örnek iki şiiri edebiyat dünyasına tanıtılmıştır. İlk olarak şairin tasavvuf düşüncesinden hareketle pirine olan aşkını anlattığını düşündüğümüz şiiri üzerinde durulmuştur. Halk şiiri başvuru kaynaklarında Bektaşî olduklarına ilişkin bilgiler verilen asker şairlerle ilgili şiirdeki "Sinan" ismi üzerinden Halvetiliğe doğru bir iz sürülmüştür. Şairin ikinci şiirindeki *Ā Kuloğlu pādīşāhum efendi* hitabının muhatabının kim olduğu ile ilgili kesin yargılarda bulunmak şiirden edindiğimiz bulgulara göre güçtür. *Ṭahā hublīgın var namun çağlanur/ Anca âşıklarun yolu bağlanur/ Yüzüñ görmeyenler ismüñile eğlenir/ Beyānu yok aduñ şoranuñ senüñ* dizeleri bir sevgiliye de işaret edebilir? Her iki şiir için "senün" redifinin kullanmış olması muhatabın gerçekte kim olduğu ile ilgili gizemi artırmaktadır. Redifteki ilgi ekinin (-in, in, un, ün) şiirlerde nazal ñ (ن) ve n (ن) ile gösterilmesi muhatabların farklılığına bir işaret olabilir. Şiirlerden elde ettiğimiz bulgular Şair Kul Çulha'ya dair bilinmeyenlere açıklık getirmesi bakımından önemlidir. Ortaya çıkartılacak olan her yeni belge ve yapılacak her yeni çalışma söz konusu dönemi anlama sürecine katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Adıgüzel, N. ve Gündoğdu, R. (2014). *Ahmed Bâdî Efendi Riyâz-ı Belde-i Edirne 20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si*. Trakya Üniversitesi Yayını, No: 148.
- Bilgin, A. A. (2012). Ümmi Sinan. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 42, ss. 310-311). İstanbul: TDVİAM.
- Bostan, İ. (2012). Turgut Reis. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 41, ss. 417-418). İstanbul: TDVİAM.
- Çelik, A. (2014). Oğuz Ali. Erişim Adresi: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/oguz-ali>
- Durbilmez, B. (2017). Âşık Edebiyatının Oluşumu ve Gelişiminde Alevi-Bektaşî Zümrelerin Yeri ve Önemi, *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, 13,57-86.
- Elçin, Ş. (1988). *Akdeniz'de ve Cezayir'de Türk halk şâirleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay.
- Hammer, J. V. (1992). *Büyük Osmanlı Tarihi*, (Haz. Mümin Çevik, Erol Kılıç). Üçdal Neşriyat, (C. 1, ss. 117)
- Karadavut, Z. (2013). *Kul çulha*. Erişim Adresi: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/kul-culha>
- Kocatürk, V. M. (1963). *Saz şiiri antolojisi*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Köprülü, F. (1940). *Türk saz şairleri*. İstanbul: Kanaat Kitabevi.

Nur, R. (1942). *Tanrıdağ*. 1(4).

Sakaoğlu, Saim (1989). Türk saz şiiri, *Türk Dili / Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*. 445- 450, Ocak Haziran. 105-250.

Sakaoğlu, S. (1998). Türk saz şiiri. *Türk Dünyası El Kitabı* içinde (C. 3, ss.369-400). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Tecer, A. K. (1928). Cezayir Türk halk şâirlerinin şiirleri. *Halk Bilgisi Mecmuası*, 1, 124-131.